

NAG VAN MISLEIDING - DAG VAN VERNIETIGING: DAG EN NAG AS MOTIEWE IN AISKHULOS SE *PERSE**

F. Saayman, Universiteit van die Noorde

Die begrippe "dag" en "nag", met gepaardgaande "verberging" en "openbaring", vorm 'n kontrasterende stel motiewe, hoofsaaklik in die eerste helfte van die *Perse*, wat kulmineer in die boodskapper se hoof beskrywing van die slag van Salamis in reëls 353-432.

Eerstens is daar die natuurlike kontras tussen dag en nag soos ervaar deur Atossa aan die een kant, en die Persiese vloot aan die ander kant. Vir elkeen van hierdie karakters speel die kontras tussen dag en nag 'n tematiese rol. Vir Atossa het die nag 'n slegte konnotasie, terwyl die dag vir haar 'n simbool van voorspoed is. In kontras hiermee het die Persiese vloot positiewe verwagtings in die nag, wat telkens verpletter word in die daaropvolgende dag. Tweedens vorm "verberging" en "openbaring" deur die nag en dag ook 'n kontras tussen Atossa en die vloot. Atossa "sien" in die nag, terwyl, vir die vloot, die nag alles verberg. As Atossa wel in die dag sien, sien sy 'n voorteken van die Persiese nederlaag. Insgelyks, wanneer "verberging" in die dag ter sprake kom, is dit die wrakstukke van die Persiese vloot wat die see verberg. In albei karakters se geval werk hierdie motiewe mee om 'n kontras te skep tussen die nag voor Salamis en die dag van die geveg. Hierdie kontraste dien die ironie van die Persiese verwagting voor die tyd, en die werklikheid van Salamis.

Atossa: slegte nag - goeie dag

Atossa is bang vir die drome wat sy in die nag sien - daarteenoor verhef sy die dag tot 'n simbool van voorspoed. Alhoewel die motiewe hoofsaaklik figureer in die eerste helfte van die drama, gebruik die gees van Darius in die tweede helfte daarvan ook die begrip "dag" op 'n soortgelyke wyse as simbool van lewe en geluk.

Atossa gebruik aanvanklik lig as simbool van geluk: μήτ' ἀχρημάτοισι λάμπειν φῶς - "die lig skyn nie op mense sonder rykdom nie" (167). Al is die Perse magtig, sal hulle geen geluk hê sonder hulle rykdomme nie, sou hulle dit as gevolg van die oorlog verloor. Direk hierna skep sy 'n verband tussen "lig" en "sien" as sy sê dat sy *bevrees* is oor haar oog, want sy beshou die teenwoordigheid van haar meester as die oog van die huis: ἀμφὶ δ' ὀφθαλμῷ φόβος· ὅμματα γὰρ δόμων νομίζω δεσπότην παρουσίαν (168-169). Die oog is hier simbool van haar eie geluk wat sy aan Xerxes se welstand koppel, maar dit is ook deel van die "lig-duisternis" motiewe. Die oorsaak van haar vrese oor die Persiese rykdomme en Xerxes se welstand, word gemotiveer as sy ses versreëls later begin met haar relaas oor wat sy alles die vorige nag in 'n *droom* gesien het. (Dit sal later onder "verberging" en "openbaring" bespreek word.) Die koor brei die assosiasie tussen "lig" en "geluk" uit na assosiasie met "lewe" as hulle net na Atossa se relaas oor haar droom, voorstel dat die gees van Darius opgeroep word sodat hy "goeie dinge (geluk) na die lig (lewendes) kan stuur": ἐσθλά σοι πέμπειν τέκνων τε γῆς ἐνερθεν ἐς φάος (222). Die boodskapper gebruik "lig"

* Erkenning word hiermee gegee aan die TLG projek vir die gebruik van hul elektroniese teks.

eers as 'n metafoor vir "dag": *αὐτός δ' ἄελπτως νόστιμον βλέπω φάος* - "Ek self sien, teen alle hoop in, weer die *lig* (dag) van my terugkeer" (261), maar in 299 gebruik hy bykans dieselfde idioom ten opsigte van Xerxes, om aan te toon dat Xerxes nog *lewe*: *Ξέρξης μὲν αὐτὸς ζῇ τε καὶ βλέπει φάος* - "Xerxes self lewe en sien die *lig*". Hierna verander Atossa die betekenis van "lig" weer terug na hoe sy dit oorspronklik gebruik het, naamlik as "geluk", terwyl sy terselfdertyd ook "dag" aan "lig" koppel: "Jy vertel dinge wat vir my huis 'n *groot lig* is en *helder dag* is na die *swart nag*" - *ἐμοῖς μὲν εἶπας δώμασιν φάος μέγα καὶ λευκὸν ἡμάρ νυκτὸς ἐκ μελογχίμου* (300-301). Hiermee sluit sy aan by die koor se vroeëre uitdrukking van bekommernis: *μελαγχίτων φρήν* (115-116) - "mit einem *schwarzen* Leibrock bekleidet" (Petrourias 1976:26). Geluk word dus met "lig" en "dag" assosieer, terwyl vrees en bekommernis met die nag en donkerde geassosieer word. Hierdie assosiasies word omgeswaai by Salamis as die dag dood en verdriet bring.

Die drama gaan nie oor Xerxes se dood aldan nie, maar eerder oor die verlies wat hy sy eie volk aangedoen het. Die koor en Darius se gees beskuldig Xerxes hiervan. Die koor sing onder andere: *πρόπασα μὲν στένει γαῖ' Ἀσιὰς ἐκκενουμένη. Ξέρξης ... ἄγαγεν, Ξέρξης ... ἀπώλεσεν ...* - "Die hele land van Asië weeklaag omdat dit leeggemaak is. Xerxes het weggelei, Xerxes het vernietig ..." (548-551). Darius se gees impliseer in 759-786 dat Xerxes, soos Mardos, 'n "skande vir sy vaderland" is (*Μάρδος ἤρξεν, αἰσχύνῃ πάτρα* (774)). Hierdie verlies aan Persiese lewens, wat deur Xerxes veroorsaak is, word onder andere ekstensief uitgebeeld deur 'n motief van "weggaan"/"omkom", waarin woorde wat na die "weggaan" van die Persiese leer en vloot verwys, 'n dubbelsinnige betekenis kry om "heengegaan" in die sin van "sterf" te suggereer. Byvoorbeeld, in reël 1 is *τῶν οἰχομένων* se kontekstuele betekenis "wat weggegaan het", maar in reël 252 verkry dit die betekenis van "sterf": *τὸ Περσῶν δ' ἄνθος οἴχεται πεσόν* - "die Persiese blom het geval en *omgekom*". Avery (1964:174) wys daarop dat hierdie dubbelsinnigheid eerste deur Stanford (*Aeschylus in his Style* 1942:36) uitgewys is, maar omdat die dubbelsinnigheid eers later duidelik word, het hy dit heel gepas as "delayed-action ambiguity" beskryf. Verder dui die perfektum verbale aspek van *οἴχομαι*, sowel as van baie ander werkwoorde van "weggaan" (byvoorbeeld *ἐκλέλοιπεν* in 128) en "omkom" (byvoorbeeld *κατέφθαρται* in 251) op finaliteit (Avery 1964:175-176). Avery koppel hierdie motiewe aan woorde wat "groot omvang" aandui, soos 'n besonder hoë frekwensie van vorme van *πᾶς* en *πολύς* (1964:174-175). Saam dui die terme dus op grootskaalse lewensverlies. In die beskrywing van die slag van Salamis figureer die motief van "beweging" sterk, in samehang met die dag-nag kontras. Atossa is dus ontydig bly, want sy sal later nog verneem van die verlies aan Persiese lewens wat Xerxes sy land aangedoen het.

Darius assosieer "dag" en "geluk" met mekaar: "gee aan julle gees plesier terwyl julle nog *dag* beleef"- *ψυχῇ διδόντες ἡδονὴν καθ' ἡμέραν* (841). "Lig" is ook simbool van "lewe" in Atossa se beskrywing van Darius se uitsonderlike geluk terwyl hy gelewe het: *ὑπερσχὼν ὄλβον εὐτυχεῖ πότμω, ὥς ἕως τ' ἔλευσσεσ ἀνγὰς ἡλίου ζηλωτὸς ὦν βίωτον εὐαίωνα Πέρσαις ὥς θεὸς διήγαγες* - "(Alle sterflinge) ootreffend in *geluk* deur jou gelukkige lot, aangesien, so lank as jy die *strale van die son* aanskou het, jy weens jou geluk in die oë van die Perse 'n lewe van geluk, soos 'n god, gevoer het" (709-711). Hier word "lewe", "geluk", "lig" en "sien" saam verknoop deur Atossa. By implikasie is die nag en onsigbaarheid vir beide Atossa en Darius dus simbolies van ongeluk. Die gunstige betekenis wat aan "lig" en "dag" geheg word, waarby "oog" ook deur losse assosiasie betrek word, swaai egter om wanneer die motiewe kulmineer in die *dag van die slag van Salamis* en die lig van die brekende dag die hele wêreld sigbaar maak (*ἡμέρα ... εὐφραγῆς ἰδεῖν* (386-387)). Die dag van Salamis bring ongeluk en dood, soos gestel aan die einde van die beskrywing van die slag: *μηδὰμ' ἡμέρᾳ μὲν πλῆθος τοσούτῳ ἀριθμῶν ἀνθρώπων θανεῖν* - "dat in geen enkele *dag* so 'n geweldige hoeveelheid mense gesterf het nie" (431-432). Dan word Atossa se assosiasie tussen "lewe" en "lig", deur die boodskapper omgeswaai.

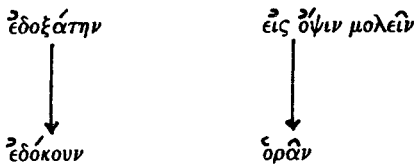
Atossa sien in die nag

In kontras met die nag voor die slag van Salamis, wanneer die nag alles onsigbaar maak, gebruik Atossa herhaaldelik terme met die betekenis van "sien" in die beskrywing van haar droom van die vorige nag. Sy begin met 'n sin wat beide 'n motief van "sien in die nag" en die "weg wees" motief (hierbo aangeraak) bevat. Dit is betekenisvol dat sy die twee motiewe hier saam gebruik, omdat woorde van "beweging" in die oploop na die slag toenemend verweef word met "sigbaarheid" en "onsigbaarheid". Sy sê: πολλοῖς μὲν αἰεὶ νυκτέροις ὀνειράσι ξύνειμ' ἅφ' οὐπὲρ παῖς ἑμὸς στείλας στρατὸν Ἰαόνων γῆν ὀίχεται πέρσαι θέλων· ἀλλ' οὐτι πω τοιόνδ' ἐναργὲς εἰδόμεν ὥς τῆς πάροιθεν εὐφρόνης· (176-180) - "Ek is altyd *saam met baie drome in die nag*, sedert my seun, as aanvoerder van die vloot, *weg* is omdat hy die land van die Ioniërs wil vernietig; maar ek het nog nie tot dusver iets so *duidelik gesien* soos in die *afgelope nag* nie..."

Atossa "is *saam met* nagtelike drome" (νυκτέροις ὀνειράσι ξύνειμ), terwyl haar kind "weg is" (παῖς ... ὀίχεται). In die voorafgaande koorsang vertel die koor van die oorbrugging van die Hellespont en hoe die leër "soos 'n swerm bye (die land) *verlaat* *het*" - πᾶς ... λεὼς σμήνος ὥς ἐκλέλοιπεν μελισσῶν (126-129). Op die metafisiese vlak hou die "weggaan" verband met die oortredende oorbrugging van die Hellespont, en is die nederlaag by Salamis te danke aan hierdie oortreding. Op die vlak van die werklikheid sluit die motief in ὀίχεται aan by verskeie woorde van "beweging" in die beskrywing van die slag van Salamis, waar dit 'n militêr taktiese betekenis het, wat een van die werklike oorsake van die nederlaag is. Die belangrikste rol van "beweging" is as uitbeelding van die valse Persiese selfvertroue dat die Grieke in die nag se donkerte sou probeer ontvlug en dit dan nie doen nie, maar in die dag aanval.

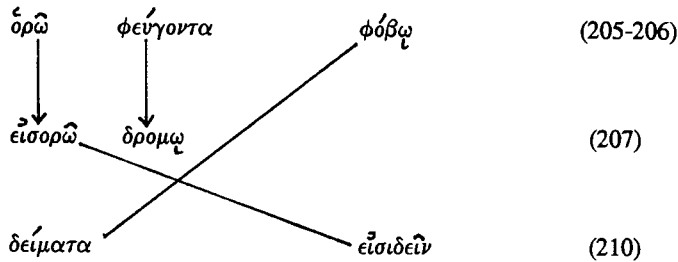
Vervolgens word aangedui hoe die motiewe van "beweging", "sien" en "onsigbaar" deur stylfigure blyk te word en 'n aanloop vorm na die slag van Salamis.

Dat Atossa in 'n droom sien, is nie 'n onnatuurlike uitdrukking nie, maar in die lig van al die ander gevalle waar dag en nag as motief figureer, verkry haar woordkeuse motiefwaarde. Sy vervolg dat twee vroue ('n Pers en 'n Griek) aan haar *verskyn* het: ἔδοξάτην μοι ... εἰς ὅψιν μολεῖν (181-183). Soos in 176-180 hierbo, word 'n werkwoord van "beweging" (μολεῖν) gekoppel aan die "sien". In 188 gebruik sy ἔδοκουν ὄραν - "soos dit vir my *gelyk* *het*". Die twee uitdrukkings is parallelities.



Die twee begrippe "lyk" en "sien" word parallelities herhaal, waardeur die "sien" struktureel as betekenisvol uitgelig word, maar die idiomatiese uitdrukking εἰς ὅψιν μολεῖν, wat ooreenstem met die Engelse "come into view", se "kom" het tematiiese waarde op grond van die letterlike betekenis daarvan. Vervolgens "sien" Xerxes sy vader (ὄρα (198)) in Atossa se droom. Dit is parallel aan Atossa wat in die nag "sien", omdat Darius in die wêreld van die dooies verkeer en nie in die wêreld van die "lig" nie. (vergelyk reël 222 hierbo). Albei sien in toestande van "onsigbaarheid". Daarteenoor berus die vloot se situasie juis op die "onsigbaarheid" gedurende die nag. Atossa sluit die beskrywing van die droom af met: καὶ ταῦτα μὲν δὴ νυκτὸς εἰσιδεῖν λέγω - "Dit is dan wat ek te vertel het oor wat ek *in die nag gesien* *het*" (200).

Sy vervolg dan met wat sy in die dag daarna gesien het. (Die feit dat sy in die nag sien en daarna in die dag sien, is tot 'n mate parallel met wat by Salamis gebeur. Daar "verberg" die nag eers alles, maar die volgende dag "verberg" die Persiese wrakke die see.) Eerstens sien sy 'n vluggende arend en dit vervul haar met vrees: ὅρῳ δὲ φεύγοντ' αἰετὸν ... φόβῳ δ' ἄφθογγος ἐσταθήν (205-206). Hier is "beweging" weer verbind met "sien". Sy sien ook "n valk storm": κίρκον εἰσορῶ δρόμῳ (207). "Sien" en "beweging" vorm 'n parallelisme, terwyl "sien" en "vrees" voortgaan om 'n chiasme te vorm met reël 210 se δείματα εἰσιδεῖν, waar "sien" en "vrees" weer chiasies saamhang:



In reaksie op Atossa se relaas, gebruik die koor ook "nag" en "sien" saam in ... Δαρεῖον, ὅνπερ φῆς ἴδεῖν κατ' ἐσφρόνην - "... Darius, wie jy sê in die nag gesien het" (221). Ná die boodskapper se hele relaas oor die Persiese rampe, gebruik Atossa en die koor die vernietiging van die vloot en die nag motief parallelities, maar ook kontrasterend. Atossa sê: οἱ γὰρ τάλαινα διαπεπραγμένον στρατοῦ· ὃ νυκτὸς ὅψις ἐμφανῆς ἐνυπνίων, ὡς κάρτα μοι σαφῶς ἐδήλωσας κακά - "O armsalige ek weens die totale vernietiging van die vloot; o gesig wat verskyn het in nagtelike drome, hoe alte duidelik tog het jy aan my die rampe openbaar" (518-519). Na "vernietiging" volg "sien in die nag" en "openbaar". Die koor gee uitdrukking aan die ander sy van die motiewe, naamlik "vernietiging", gevolg deur "donkerte" en "verberging": ὦ Ζεῦ βασιλεῦ, νῦν γὰρ Περσῶν ... στρατιὰν δλέσας ἄστυ τὸ Σούσων ἦδ' Ἀγβατάνων πένθει δνοφερῷ κατέκρυψας - "O Zeus die opperste, nou het jy die vloot van die... Perse vernietig en die stede van Susa en Agbatana in donker verdriet verberg" (532-536).

Atossa se misleiding

Atossa erken in 518-519, hierbo, dat sy self mislei was deur die koor se gunstige interpretasie van haar drome. Dit is ook betekenisvol dat sy hierby nie insluit wat sy in die daaropvolgende dag gesien het nie. Die misleiding word dus net aan die nag motief verbind en as sulks sluit dit aan by die vloot se misleiding en die nag voor Salamis. Alhoewel sy vantevore in die nag "gesien" het, besef sy nou eers wat die volle betekenis daarvan was. Sy beskuldig dan ook die koor daarvan dat hulle haar droom verkeerd interpreteer het: ὑμεῖς δὲ φάυλως ... ἄγαν ἐκρίνατε - "Julle het al te ligtelik interpreteer" (520). Dat die koor wel die droom as gunstig interpreteer het, en Atossa dit so aanvaar het, kom dus daarop neer dat Atossa haarself laat mislei het. Dit is baie eienaardig vir hierdie leser dat die koor die droom, waarin Xerxes val, huil en sy klere skeur (197-199), enigins gunstig kon interpreteer, maar deurdat hulle dit wel doen, skep die teks ook in Atossa se geval 'n kontras tussen aanvanklike misleiding en latere herkenning van die werklikheid. Scott (1968:262) soek nie na funksionele regverdiging vir die koor se gebrek aan insig nie, maar dink dat die koor soveel vertrou het in die organisasie en mag van Persië, dat hulle hul nie werklik steur aan wat Atossa te vertel het nie. Soos verderaan aangetoon sal word, word ook Xerxes, die vloot en die leër mislei, maar Atossa is 'n karakter op die verhoog wat mislei word. Haar misleiding ontstaan weens die koor se verkeerde oordeel (φάυλως

... ἐκρίνατε hierbo), 'n begrip wat herhaaldelik ten opsigte van Xerxes gebruik word, byvoorbeeld by Salamis, in οὐ ξυνεῖς δόλον Ἕλληνας ἀνδρῶς - "opwetend van die Grieke se bedrog" (361-362). Alhoewel Atossa weens die misleiding van Xerxes en die vloot primêr voorgestel word as 'n slagoffer wat die nuus aanhoor van die rampe wat Persië tref, word sy ook self 'n versinnebeelding van misleiding van die Perse. Sodoende word misleiding generies toegepas op alle Perse. By Salamis is misleiding die Grieke se sterkste wapen. Die misleiding van Atossa brei dus die Griekse oorwinning uit tot in die Persiese ryk self. Petrounias koppel net die positiewe aspekte van dag en lig aan Atossa en verklaar: "Mitt Ausnahme des Bildes der Königin zeigt... das Motiv für die Perser statt Hoffnung Verzweiflung und Trauer..." (1976:27). Atossa is egter 'n integrale deel van die ervaring van die motief.

Omdat bogenoemde verklaring van Atossa ná die relaas oor die ramp by die Strumon kom, kan aanvaar word dat sy na beide Salamis en die Strumon verwys as gevalle waar haar "sien in die nag" voorspellings van die Persiese rampe was. Die voorkoms van die motiewe sonder egter Salamis uit, want in die geval van die ramp by die Strumon, kom die motief van "sien" nie voor nie, terwyl selfs die dag-nag kontras daar in die inhoud self lê en nie deur spesifieke motief-woorde aangedui word nie. Hierteenoor speel al die motiewe wel 'n rol by Salamis. Petrounias onderskei die twee tipes motief-aanduiding as "bildlich" en "real" (1976, byvoorbeeld p. 17). Anderson stel dit mooi duidelik: "Passages of pure description or narration may take on the function of imagery within the larger structure of the play" (1972:167). Dit is hoe die beskrywings van dag en nag by die Strumon funksioneer, maar dit is slegs deel van die onderbou van Salamis. Die "bildlike" motiewe, verskerp deur stilistiese figure, loop op na Salamis.

Xerxes en die Persiese magte: Goeie nag - slegte dag

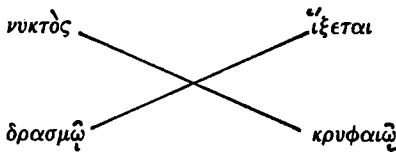
Gekoppel aan Xerxes en die Persiese magte, het die motiewe van nag en dag aanvanklik net mooi die teenoorgestelde betekenis as vir Atossa. Na die valse boodskap dat die Grieke sou probeer om gedurende die nag uit Salamis te ontsnap, beman die Perse hulle skepe vol selfvertroue (353vv.). Die nag behoort aan die Perse, omdat hulle na verwagting 'n militêre sukses gaan behaal deur 'n Griekse ontsnapping te voorkom. Wanneer die volgende dag egter aanbreek, besef hulle dat hulle bedrieg is. Hulle verloor die geveg en dit word hulle wat vlug, en nie die Grieke, soos hulle verwag het nie. As die nag weer daal, is dit tot die Perse se redding, want dan eers verstil hulle geweeklaag en gekerm. Die nag voor die geveg word dus deur die vloot as goed ervaar, terwyl die dag vir hulle sleg is omdat dit hulle verwagtinge omverwerp.

Dieselfde soort kontras kom later weer voor in die Strumon episode, wat terugverwys na die oorbrugging van die Hellespont, maar hierdie keer 'n oorgang is wat deur die gode moontlik gemaak is. Op hulle terugtog word die vlugtende Persiese leër vasgekeer by die Strumon rivier. In die nag laat 'n god die rivier vries (νυκτὶ ... θεὸς ... πῆγνυσιν δὲ πᾶν ῥέεθρον ἄγνου Στρυμόνος - 495-497) en hulle is so bly daaroor dat hulle die gode bedank (497-501). Hulle gryp die kans aan om die bevrore rivier oor te gaan: περὶ κρυσταλλοπήγα πόρον (501), maar wanneer die dag kom, smelt die son se strale die ys (λαμπρὸς ἥλιον κύκλος μέσον πόρον διῆκε - "die helder sfeer van die son het die middel van die oorgang deurboor" (504-505)) en 'n menigte Perse verloor hulle lewens (495-514). Die dag verander dus dit wat in die nag na 'n seën gelyk het, in 'n ramp. Horsfall noem in 'n voetnoot: "Night and sunrise before the Strymon disaster (502f. 504) recall in their phrasing the sunset before Salamis (364f.); some degree of deliberate parallelism may be intended." (1974:505, v.10).

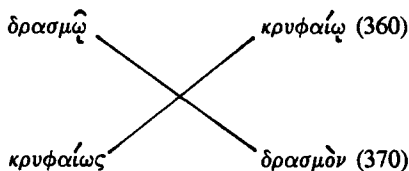
Die onhistorisiteit van 'n ramp by die Strumon word algemeen aanvaar (byvoorbeeld Horsfall 1974:503-504, Petrounias 1976:321, voetnoot 53). Die doel van die beskrywing is egter om die gode se wraak uit te beeld omdat die Perse 'n juk op die see se nek geplaas het ten einde oor die Hellespont te gaan (65-72) (Horsfall 1974:504-505). Maar dit gaan om meer as net wraak, soos Anderson uitwys: Salamis, Psyttaleia en die Strumon beeld al drie Persiese selfvertroue uit wat omswaai na chaos en rampe (1972:172-173). In die geval van Salamis en die Strumon word hierdie selfvertroue so aan die nag/dag motief gekoppel dat wat in die nag waar is, in die lig van die dag onwaar word. In beide gevalle berus die selfvertroue op misleiding.

Van strukturele belang vir Salamis is ook dat, afgesien van die aansluiting van motiewe met die Strumon episode, die oorbrugging van die Hellespont en die ramp by die Strumon as die gode se vergelding, 'n ringkomposisie vorm rondom Salamis.

Wanneer die Persiese boodskapper op die verhoog verskyn, gee hy eers net brokkies nuus, waarin die "weggaan" motief ook voorkom, maar wanneer hy oorgaan tot 'n detailbeskrywing van die slag van Salamis, keer die motiewe van "nag" en "dag" en "verberging" en "sigbaarheid" terug in samehang met die "weggaan" motief, om aan te sluit by Atossa se gebruik van die motiewe. Hy vertel hoe die valse Griekse boodskapper vir Xerxes kom sê het dat "wanneer die donkerte van swart nag kom ..." (*ἐὶ μελαίνης νυκτὸς ἔξεται κνέφας* (357)), die Grieke gaan probeer om *ongesiens* te vlug (*δρασμῶ κρυφαίῳ* (360)). Die rangskikking van die motiewe is chiesties:



Die "kom" van die nag kontrasteer met die "vlug" van die Grieke. Die "duisternis van die swart nag" sou "onsigbaarheid" veroorsaak. Uit die chiestiese verband is dit duidelik dat *κρυφαίῳ* nie bloot "in die geheim" beteken nie, maar eerder "ongesiens", in die sin van "onder dekking van die nag". "Onsigbaarheid" en "nag" het vir die vloot 'n goeie betekenis, omdat die verwagte vlug van die Grieke impliseer dat die Grieke bang is vir die Perse. Xerxes se reaksie op die berig sluit aan by beide die berig en die daaropvolgende gebeure: "Wanneer die son ophou om die aarde met sy strale te belig, en duisternis die hemelruim oorneem ..." (*ἐντ' ὃν φλέγων ἀκτῖσιν ἥλιος χθόνα λήξῃ, κνέφας δὲ τέμενος αἰθέρος λάβῃ* ... (364-365)), moet 'n "verborge vlug" (van die Grieke) (*κρυφαίως δρασμὸν* (370)) gekeer word. Xerxes herhaal *κνέφας* ("donkerte") van reël 357, en sluit met *κρυφαίως δρασμὸν* chiesties aan by die boodskapper se *δρασμῶ κρυφαίῳ* (360):



Met *φλέγων* teenoor *κνέφας* skep Xerxes hier ook 'n kontras tussen dag en nag wat voorbereidend is vir reëls 377vv. se strukturele kontras tussen nag en dag.

In kontras met Atossa se waarneming en die stylfigure daarin, dat 'n arend vir 'n valk vlug, beklemtoon die twee chiasmes hierbo die teenoorgestelde idee, naamlik dat die Grieke sou vlug. In albei stylfigure figureer "vlug" as 'n aanduiding van *beweging*, maar waar Atossa dit *sien*, sou dit vir die vloot *verborge* (κρυφάως) wees. Al drie motiewe, naamlik "beweging", "sien" en "verberg", sluit aan by die kontras tussen dag en nag wat in reëls 377vv. 'n hoogtepunt bereik, waar die motiewe omgeswaai word deurdat slegs die Perse in die *nag beweeg*.

Dat Xerxes egter mislei word deur die berig oor wat in die nag sou gebeur, word gestel in οὐ ξυνεῖς δόλον Ἑλλήνων ἀνδρῶς οὐδὲ τὸν θεῶν φθόρον - "onwetend van die Griekse man se *bedrog* en die afguns van die gode" (353-354). Hierdie misleiding word ook as die oorsaak van die uitslag van die geveg voorgelê: ἤρξεν ... τοῦ παντὸς κακοῦ φανείς ἀλάστωρ ἢ κακὸς δαίμων (353-354) - "'n wreker of 'n bose gees wat van iewers vandaan verskyn het, het die hele ramp begin". Hier is dus 'n duidelike verband tussen die motiewe ("nag" en "vlug") en misleiding. Ten spyte van die kontraste tussen Atossa en die militêre magte se verbinding aan die motiewe, word misleiding in beide gevalle aan die "nag" gekoppel. Atossa word mislei deur die drome van die nag; Xerxes word mislei deur die berig oor wat in die nag sou gebeur en hierdie misleiding bepaal die uitslag van die slag van Salamis. Die pro-Griekse insinuasie is baie duidelik, want die motiewe bevorder gaandeweg die taktiese meesterstuk van die Grieke wat in die nag voor die slag afgespeel het. Petrounias sien in die "nag" motief "die vernietigende Hoffnungen der Perser... In der Nacht vor der Schlacht hoffen sie auf Sieg und am Tag darauf werden sie vernichtet. Es war eine illusorische Hoffnung... Die darauffolgende Nacht bietet den Überlebenden Schutz durch die Dunkelheit..." (1976:26). Uit die analise tot dusver blyk dit verder dat die Persiese hoop juis verrydel word deur die Griekse misleiding.

Teenoor hierdie misleiding deur die Grieke, interpreteer Winnington-Ingram (1973:213) die teks dat Xerxes deur die gode mislei is. Hy identifiseer die δαίμων in reël 354 met δολόμητιν δ' ἀπάταν θεοῦ τίς ἀνὴρ θνατὸς ἀλύξει van reëls 107-108. Gevolglik relegeer hy die Griekse boodskapper tot 'n letterlike inkarnasie van die δαίμων. Die teks kan egter net sowel andersom verstaan word, naamlik dat reëls 353-356 eerder sê dat die Griek in 'n figuurlike sin 'n δαίμων was. So 'n interpretasie strook meer met die verband tussen die motiewe en misleiding, wat kulmineer in die misleiding deur die Grieke by Salamis. Verder word dit ondersteun deur die ringkomposisionele omraming van Salamis deur die oorbrugging van die Hellespont, wat 'n oortreding teen die gode was, en die ramp by die Strumon, waar die gode hulle wraak neem. Hierdie ringkomposisionele opset skep 'n spanning tussen 'n religieuse en 'n antroposentriese oorsaak van die Persiese rampe. Omdat die motiewe en die assosiasie daarvan met misleiding oploop na Salamis, en nie na die Strumon episode nie, is dit duidelik dat die antroposentriese perspektief voorop gestel word. Goldhill (1988) maak basies ook 'n antroposentriese interpretasie met sy vergelyking van politieke en sosiale verskille tussen die Perse en Grieke, wat dui op 'n kontras tussen Persiese individualisme en monargisme teenoor Atheense kollektiwisme, waar die individu opgaan in die eenheid van die πόλις. Gevolglik bevat die *Perse* 'n aanprysing van die Atheense demokratiese stelsel, wat dit laat inpas by die Groot Dionusia (Goldhill 1988:193).

Die motiewe en stylfigure kulmineer in 'n hoogs gestruktureerde en motiefryke beskrywing van die nag en dagbreek voor die slag (377-387), wat deur chiasiese en ringkomposisionele herhaling van sleutelwoorde as 'n eenheid gemerk word. Dit is betekenisvol dat dit nie die seeslag self is wat so retories gestruktureerd is nie, maar wel die nag-dag kontras, waar die Persiese vloot heeltemal lank patroleer omdat hulle mislei was. In die beskrywing van die slag self, kom die motiewe wel ook voor, maar nie op so 'n gestruktureerde wyse nie. Die

slag self is eintlik net die resultaat van die motief-opbou en word gepas afgesluit met 'n terugkeer na die "nag"- "dag" kontras (428-432).

A

1. ἔπει δὲ φέγγος ἡλίου κατέφθιτο
2. καὶ νύξ ἔπρηι,
3. πᾶς ἀνὴρ κώπης ἀνάξ
ἔς ναῦν ἐχώρει πᾶς θ' ὅπλων ἐπιστάτης·
 (τάξις δ' τάξιν παρεκάλει ...)
-
4. καὶ πάννηχοι δὲ διάπλοον καθίστασαν
 ναῶν ἀνακτες

B

1. καὶ νύξ ἐχώρει,
2. κοῦ μάλ' Ἑλλήνων στρατὸς
 κρυφαῖον ἐκπλουν οὐδαμῇ καθίστατο·
 +++++
3. ἔπει γε μέντοι λευκόπωλος ἡμέρα
4. πᾶσαν κατέσχε γαῖαν εὐφρογῆς ἰδεῖν
 +++
 (... ἤχη κέλαδος Ἑλλήνων πάρα ...)
 (377-387)

Vertaling:

A

1. "Toe die glans van die son gekwyn het
2. en nag gekom het
3. het elke man wat meester is van die roeispaan
 in sy skip gegaan, asook almal bedrewe met wapens
 (Persiese geroep)
4. en heel nag lank het die aanvoerders van skepe die patrolling laat volhou

B

1. En die nag het gegaan,
2. maar die Griekse vloot het geensins
 probeer om ongesiens uit te seil nie;
3. maar toe dag met haar wit perde
4. die hele aarde blootlê om in helder lig gesien te word...

(Griekse geskreue)

Die hoofidee van hierdie eenheid het te doen met die geslaagde bedrog deur die Grieke om die Perse die hele nag lank te laat rondroei (A,4), 'n bedrog wat met die aanbreek van die dag openbaar word as die Grieke nog geensins probeer het om in die geheim te ontsnap nie

(B,2), sodat "vrees oor al die nie-Grieke gekom het omdat hulle uit hul voorneme verkul is" (φόβος δὲ πᾶσι βαρβάρους παρὴν γνώμης ἀποσφαλεῖσιν (391-392)).

Deel A handel oor die koms van die *nag*, en deel B oor die koms van die *dag*. Die basis vir die strukturering is die teenstelling tussen *nag* en *dag*, ringkomposisioneel omraam deur die *kwynning* (κατέφθιτο) van die *daglig* (φέγγος) in A,1 en die herverskyning daarvan in B,3 en 4 (λευκόπωλος ... εὐφεγγής). Daarbinne word werkwoorde van *beweging* ten opsigte van beide die *nag* en die Persiese vloot gebruik. Woordposisies in die versreëls en woordelike herhaling is opvallend:

Reg aan die begin lei ἐπεὶ (A,1) die verdwyning van die *dag* in, en naby die einde, in B,3, lei ἐπεὶ weer die herverskyning van die *dag* in. Hierdie omramende herhaling versterk die ringkomposisionele omraming deur φέγγος en εὐφεγγής. καί word parallelisies gebruik. In A,2 en B,1 gaan dit saam met die *nag*, en in A,4 saam met die *Perse*, terwyl dit saam met die *Grieke* gaan in B,2. Binne die ring wat *dag* beskryf, word *nag* en die *Perse* met mekaar verbind deurdat albei dieselfde tipe werkwoord gebruik. Die *nag* "kom" in A,2 (καὶ νῦν ἐπεί) en "gaan" weer in B,1 (καὶ νῦν ἐχώρει), albei kere aan die begin van die *nag* gedeeltes. Net so "gaan" die *Perse* in hulle skepe (ἐς νῆας ἐχώρει) in A,3. Motiefsgewys word die *Perse* so sterk met die *nag* geassosieer dat die sleutelwoorde van "beweging" 'n gedeeltelike chiasme vorm wat eers later, in die beskrywing van die slag self, voltooi word. As die *nag* kom (A,2), gaan die *Perse* in hulle skepe (A,3); as die *nag* gaan (B,1), verwag ons dat saam met die *dag* die *Grieke* sal kom. So 'n balansering van die strydende partye word versterk deur 'n parallelisme tussen A,4 se διὰ πλοὺν καθίστασαν ("het volhard met die heen-en-weer vaardery"), wat na die *Perse* verwys, en B,2 se ἐκπλοὺν (οὐδαμῇ) καθίστατο ("het geensins probeer om te ontvlug"), wat na die *Grieke* verwys. Ten spyte van die woordelike herhaling, waardeur 'n parallelisme gevorm word, beteken καθίστα - nie dieselfde in die twee gebruike nie. Die woordelike ooreenstemming is skynbaar van meer belang hier, omdat dit bydra om 'n balans van partye in die ringkomposisionele opset te vestig. Hiermee saam gaan ook die Persiese geroep van aanmoediging in die *nag* (παρεκάλει) teenoor die *Griekse krygskrete* met die aanbreek van die *dag* (ἤχη reg aan die end).

Die laaste lid van die chiasme word egter nie hier gegee nie; maar omdat dit verwag word, skeep dit spanning. Hierdeur doen die skrywer dieselfde aan sy gehoor as wat die *Grieke* aan die *Perse* doen! Die ontbrekende "koms van die *Grieke*" waarvoor die chiasme die gehoor voorberei is inderdaad vervleg met die begin van die daaropvolgende gedeelte (388vv.), waarin die werklike geveg beskryf word. Die *Grieke* se koms bly eers verberg, want eers hoor die *Perse* hulle net dat hulle kom. Hulle hoor net 'n geskreeu van die *Grieke*, nie soos van mense wat "vlug" nie, maar wat "storm" (οὐ γὰρ ὡς φωνῇ ... ἀλλ' ἐς μάχην ὀρμῶντες (392-394)). Die *Grieke* begin "roei" (396-397) en is "vinnig duidelik sigbaar" (θοῶς δὲ πάντες ἦσαν ἐκφανεῖς ἰδεῖν (398)). Die regter flank "lei ordelik" (ἡγεῖτο κόσμῳ (400)), en dan eers kom die klimaks: δεύτερον δ' ὁ πᾶς στόλος ἐπεξεχώρει - "daarna kom die totale vloot uit in aanval" (400-401). Nou eers is die chiasme voltooi, deur die eksplisiete stelling dat die *Grieke* kom. Deur hierdie briljante uitstel van die laaste lid van die chiasme kry die skrywer dit reg om die hinderlaag en die onverwagse aanval deur die hoofmag, te laat herleef deur sy literêre tegniek.

'n Belangrike aspek wat die motiewe betref, is dat waar die assosiasie tussen "nag" en "beweging" vroeër op die *Grieke* toegepas was met die verwagting dat hulle sou vlug, dit hier op die *Perse* toegepas word met hulle rondroeiery in die *nag*. Die beweging van die *Perse* sowel as die nie-beweging van die *Grieke* is beperk tot die binneste deel van die ringkomposisie, waar dit om die *nag* gaan. (Die omramende ring wat die verdwyning en herverskyning van die *nag* beskryf, bevat geen direkte aanduiding van beweging nie.)

Wanneer die Grieke wel beweeg, is dit in die dag, en die motiewe het totaal omgeswaai. Die motiewe van "beweging" en "nag" bou dus die taktiese misleiding deur die Grieke op.

Insgelyks word Atossa se assosiasie tussen dag en geluk omvergewerp met λευκόπῳλος (B,3). Die wit perde van die dag sluit enersyds aan by die lig-motief deurdat dit kontrasteer met "swart" van die nag, soos in byvoorbeeld λευκὸν ἤμαρ νυκτὸς ἔκ μελαγχίμου (301). Andersyds wys Petrounias (1976:26) daarop dat die perd hier die Persiese ruitery suggereer en voeg by: "normalerweise sollten Pferde und Wagen eine für die Perser günstige Waffe sein". Kelley (1979:216), met verwysing na Herodotus (I.136), noem ruitery, boogskiet en om die waarheid te praat, as die drie hoof doelwitte van die Persiese opvoeding. Hier ter sake is dat perde, as 'n simbool van die Perse, telkens gekoppel word aan gesneuwelde Persiese aanvoerders (byvoorbeeld 302, 315, 996). Die "perde" suggereer dus die vernietiging van die Perse, en "wit" assosieer dit met die dag. Dieselfde gebeur in die geval van κατέφθιτο in A,1 (in die eerste deel van die omramende ring), deurdat dit aansluit by die ander betekenis, naamlik "gestorwe", soos in byvoorbeeld 220, 523, 626 ("ontslapenes" in die algemeen) en 319, 927 (gesneuwelde soldate). Die belangrikste geval kom in 679. As die koor die gees van Darius oproep, kla hulle: "'n Duisternis, soos by die Stux, fladder oor ons; want die hele jeug van die land het omgekom" (κατὰ ... ὄλωλεν) (667-670). Net 'n paar reëls verder sê hulle dan: "Al die... skepe het vergaan" (ἐξέφθινται) (678-679). Die vernietiging van die jeug en die skepe word hier met duisternis geassosieer, wat 'n totale omgeswaai is van die vloot se selfversekerdheid in die nag voor Salamis, en van Atossa se assosiasie tussen dag en geluk. Die dag wat "kwyn" suggereer die ironie dat die dag die Perse se "vernietiging" gaan meebring. Tot dusver is heelwat klem gelê op die Persiese selfvertroue in die nag. Dit is egter gebaseer op die konteks en nie op spesifieke terme nie. Spesifieke woorde wat met "selfvertroue" saamhang, is almal negatief en dui op verrydelde hoop. Kelley (1979:215) noem κενᾶσιν ἐλπίσιν, "leë hoop" (804); ἄελπιως (νόστιμον ... φάος), "(dag van terugkeer) teen alle hoop in" (261), waar "lig" en "hoop" gekoppel word; τόδε πῆμ ἄελπτον, "hierdie ramp wat teen die verwagting is" (265) en dieselfde betekenis in ἄελπτον κακόν (1006) en πῆμ ἄελπτον (1026).

B,2 se "ongesiens" (κρυφαῖον) hang saam met B,1 se "nag", wat weer die assosiasie tussen nag en verberging stel. Daarteenoor maak die koms van die dag in B,3, met sy helder lig (B,4), dat die hele wêreld gesien kan word (ἰδεῖν). Sodoende word 'n kontras tussen "ongesiens" (κρυφαῖον) in die nag en "sigbaar" (ἰδεῖν) in die dag, geskep.

Die beskrywing van die geveg wat volg, is vol woorde van *beweging* en *sigbaarheid/onsigbaarheid*. Petrounias (1976:27) wys op die synestetiese metafoor in reël 395 waar die Griekse trompette "opvlam" (σάλπιγξ ... ἐπεφλέγειν) as deel van die ligmotief. Weldra druk die Grieke die Persiese skepe teen mekaar en in 'n totale omgeswaai van die "sigbaar/onsigbaar" motief, *verberg* die wrakstukke van omgekeerde Persiese skepe die see - θάλασσα δ' οὐκέτι ἦν ἰδεῖν (419). Dit is interessant dat Anderson (1972:171-172) hierdie beskrywing as die hoogtepunt van die seeslag beskou, as synde die kulminasiepunt van 'n tema van stryd tussen die Perse en die see, waarvan die oorbrugging van die Hellespont 'n belangrike komponent is. In terme van die motiewe van "sien" en "verberging" kan dit ook as die hoogtepunt beskou word, wat dus beteken dat beide die "verberging" motief en die stryd teen die see dieselfde kulminasiepunt het en sodoende aan mekaar verbind word. Dit is egter 'n kontrasterende verbinding, omdat die "verberg" motief deel is van die antroposentriese misleiding, terwyl die see-tema die konflik met die gode simboliseer. Net soos die Perse nou aan verberging gekoppel word, is dit ook hulle wat *vlug* (φυγῇ (421)). Die Grieke jag hulle soos tuna, 'n verwysing na vis, wat later weer opgeneem word in die beskrywing van hoe die gesneuwelde Perse kos vir die visse geword het (576-578). Die slagting hou aan totdat "die oog van swart nag wyk" (ἔως κελαινῆς

νυκτὸς ὄμμ' ἀφείλετο (428)). Dat die nag wat dinge verberg, hier 'n oog het, is 'n oxumoron, want die gevegstoneel word juis onsigbaar. Maar hierdie tipe formulering skep 'n terugkeer na die droom van Atossa waarin sy juis in die nag dinge gesien het (hierbo) en sluit aan by die "verskyning in die nag" (νυκτὸς ὄψις) waarvan sy later weer in reël 518 praat. In kontras met die koms van die *nag*, sê die boodskapper in die volgende reël dat hy nie in tien *dae* die volle verhaal van die ramp sou kon vertel nie (ἤματα (429)), en twee reëls verder sê hy dat op geen ander *dag* soveel mense gesneuwel het nie (ἡμέρα (431)). Die boodskapper se skynbaar toevallige gebruik van "dag" so direk na "nag", vorm by herhaling 'n kontras tussen nag en dag, en dien, deur aan te sluit by die vorige nag-dag kontraste, as 'n formele afsluiting van die kontras wat so 'n dominante rol speel in die aanloop tot die slag van Salamis. 'n Verdere element van strukturering is geleë in die koppeling van "skreeuery" en die nag-dag motief. Reeds in die ringkomposisie, maar nie as deel van die ringkomposisionele strukture nie, *skreeu* die Perse in die *nag* aanmoedigend vir mekaar: τάξις δὲ τάξιν παρεκάλει νεὼς μακρᾶς - "ry op ry *moedig* die skepe mekaar *aan*" (380). Met die koms van die *dag* (377-387), direk na die ringkomposisie, hef die Grieke 'n *krygsgeskreeu* aan (πρῶτον μὲν ἤχη κέλαδος Ἑλλήνων πάρα μολπηδὸν ᾠφήμεσαν (388-389)). Die begin van die geveg gaan gepaard met 'n wedersydse skreeuery tussen die twee vlote wat voortduur tot in reël 407. In kontras tot die aanmoedigende geroep van die Perse in die nag en die Grieke se geskreeu met die koms van die dag, sluit die geveg af met die *geweeklaag* van die Perse totdat die *nag* weer kom: οἰμωγῇ δ' ὁμοῦ κωκύμασιν κατεῖχεν πελαγίαν ἅλα, ἕως κελαινῆς νυκτὸς ὄμμ' ἀφείλετο - "'n *gehuil*, gepaard met 'n *gekerm*, het oor die see opgeklank, totdat die oog van swart *nag* die toneel bedek het" (426-428). Anderson beskou die vele verwysings na "huil" en "weeklaag" van die agtergeblewenes as 'n motief wat aansluit by die "verlies" tema (1972:170). Die aanvanklike selfversekerde geroep van die Persiese soldate kontrasteer met die gehuil van die agtergeblewenes en lig so Salamis uit. Die kontras tussen dag en nag word dus aan bykans elke faset van die geveg verknoop.

Die aanvanklike konnotasies wat die karakters aan die motiewe heg, word omvergewerp met die slag van Salamis. Die selfversekerdheid van Xerxes en die vloot omtrent die nag en die assosiasie tussen dag en lewe van Atossa en Darius, verander albei na dood in die dag vir die Persiese vloot, as gevolg van misleiding in die nag.

BIBLIOGRAFIE

- Anderson, M. 1972. "The imagery of the *Persians*." *G&R* 19:166-174.
- Avery, H.C. 1964. "Dramatic devices in Aeschylus *Persians*." *AJPh* 85:173-184.
- Goldhill, S. 1988. "Battle narrative and politics in Aeschylus' *Persae*." *JHS* 108:189-193.
- Horsfall, N.M. 1974. "Aeschylus and the Strymon." *Hermes* 102:503-505.
- Kelley, K.A. 1979. "Variable repetition: Word patterns in the *Persae*." *CJ* 74:213-219.
- Petrounias, E. 1976. "Funktion und Thematik der Bilder bei Aischylos." *Hypomnemata* 48. Göttingen: Vandenhoeck en Ruprecht.
- Scott, W.C. 1968. "The mesode at *Persae* 93-100." *GRBS* 9:259-266.
- Smyth, H.W. (trans.) 1963. *Aeschylus* (vol.1) (LCL). London: Heinemann.
- Winnington-Ingram, R.P. 1973. "Zeus in the *Persae*." *JHS* 93:210-219.